

építészettel való találkozást leíró részek a későbbi építészeti munkásság megértéséhez hozzák közelebb az olvasót.

*Kós önálló alkotói időszak*a címet viseli az a fejezet, melyben az 1914-ig megvalósult, illetve tervezett munkáit mutatják be a szerzők. A rengeteg tervrajz, távlati rajz, archív és jelenkori fénykép mellett maga Kós vall az adott építkezések körülményeiről, művészi elgondolásairól. Külön figyelmet érdemelnek a Fővárosi Állat- és Növénykertben felépítésre került épületek, melyek magukon viselik a jellegzetes *Kós Károly-i* építészeti vonalvezetését, megoldásait és ornamentikáját, így adva egyedülálló kinézetet a világ egyik legszebb állatkertjének.

A sepsiszentgyörgyi munkákat, köztük a Székely Nemzeti Múzeum építésének részleteit bemutató részekben Kós Károlynak a háromszéki város kinézetére gyakorolt hatását és alkotói sokszínűségét ismerhetjük meg. Külön figyelmet érdemelnek a különböző (többnyire történelmi) okokból csak tervben maradt (nem csak sepsiszentgyörgyi)

épületek, melyek megvalósítása tovább gazdagította volna épített örökségünket. Az építész további budapesti, kolozsvári, illetve marosvásárhelyi alkotásait szemléltető rész mellett fontos eleme a kötetnek a saját lakhelyét, a Varjúvárat és az abban zajló családi életet bemutató rész is. Az utószóban az építész 1918 utáni tevékenységét ismerheti meg az olvasó.

A rengeteg korabeli és jelenkori fényképpel, rajzzal, számos első ízben publikált tervrajzzal és térképpel illusztrált kötet kiválóan mutatja be az építész-író (elsősorban) építészeti pályafutásának első nagy korszakát. A népi építészeti hatása és továbbélése iránt érdeklődők számára kiváló adatokkal szolgálhat ez a kötet. Kós Károly pályakezdő munkásságát megismerve képet kaphatunk arról a többnemzetiségű, gazdag szellemi és anyagi kultúrával rendelkező környezetről is, amelyből ő is származott, amelyből merített és amelyeknek legjobb tudása szerint vissza is adott, gazdagítva azt.

Nagy Ákos

Könyv az etnológia elméleti-módszertani alapfogalmairól

Karen O'Reilly: Key Concepts in Ethnography.

Sage, London 2009. 240 old.

A londoni *Sage* kiadó rendkívül vegyes tematikájú *Key Concepts* című sorozatában jelent meg néhány évvel ezelőtt Karen O'Reilly metodológiai bevezetést nyújtó kötete. A szerző tollából első ízben 2005-ben látott napvilágot módszertani tárgyú könyv, majd ennek második kiadása 2012-ben került a polcokra. A most bemutatandó mű a vitás kérdésekkel, kutatói dilemmákkal kapcsolatos állásfoglalás, az elfoglalt elméleti pozíció, a megfogalmazott praktikus tanácsok és részben az ismertetett példák tekintetében is megegyezik az említett két kötetben foglaltakkal.

A mű a sorozat felépítéséhez igazodva betűrendbe sorolt címszavakra bontva tárgyalja

témáját. A kötet összesen harminchat szócikket, fejezetet tartalmaz, a szerző ezeket további, szám szerint tizenöt alcsoportra bontja. Az alcsoportokat, a szócikkek témájának összetartozását, pedagógiai szempontú összekapcsolhatóságát a szerző egyszerű térközőkkel jelöli a tartalomjegyzékben. Az e módon egy csoportba került címszavak között helyenként valóban kapcsolatot fedezhet fel az olvasó. Így például a részt vevő megfigyeléssel, a részt vevő megfigyelés oximoronjával, a pozitívizmussal és a posztmodernnel foglalkozó négy rész-téma tematikusan jól összekapcsolt egységet alkot, bár ez esetben is mintha csak az első kettő és a második kettő tartozna szorosan össze. Ugyanakkor

Bakos Áron (1988) – doktorandus, BBTE, Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskola, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár, bakosaron@gmail.com

a szakasz folyamatos olvasását megnehezíti, hogy rendkívül sok ismétlés van az egyes szócikkek között. Más esetekben a szakaszok beosztása nem ennyire egyértelmű, hiányzik a szerző indoklása, így például nem olvashatjuk ki a sorok közül, hogy a csoportos kutatás miért tartozik egy alegységbe az idővel foglalkozó szócikkkel.

Mindez felfedi a mű legnagyobb hibáját, ami a könyv felépítésével, szerkezetével kapcsolatos. A szócikkek szerinti tárgyalás nehezen követhetővé teszi a szöveget. Folyamatos szöveggé olvasva a rendkívül sok önismétlés miatt a könyv roppant nehézkes olvasmány. A fenti tematikai, didaktikai egységek szerinti haladást nehezíti, hogy az olvasó nem minden esetben fedezi fel a kapcsolatot a címszavak között. A kötet használatának így talán legjobb módja, ha az olvasó aktuális érdeklődésének megfelelően egy-egy szócikket keres ki belőle. Mindazonáltal e módszert követve a szerző elméleti pozíciójáról, módszertani alapelveiről, melyek mozaikdarabokként vannak elszórva a kötetben, nem kaphat teljes képet a befogadó.

Az egyes szócikkek közti kapcsolat átlátását segítheti, hogy a szerző keresztivatkozásokat helyez el a szövegben, vagyis a szövegen belül félkövér betűvel feltünteteti azoknak a szócikkeknek a címét, melyek kapcsolódnak az aktuálisan tárgyalt témához. A hivatkozások helyenként azonban sokszor erőltetettnek hatnak, a 67. oldalon például mintha a szerző csak azért szúrta be egy mondatot, hogy három fejezetre hivatkozhasson. Máshol, így mondjuk a 179. oldalon az etikai kérdésekre való kitérés értelemszerűvé tenné az etikai fejezetre való hivatkozást, ám a szerző ezt elmulasztja megtenni.

A választott formáért csak részben tehető felelőssé a szerző, hiszen ő a sorozat beosztásához alkalmazkodott. A sorozat több kötetét átlapozva ugyanakkor az a benyomásunk támad, hogy a szerkesztők biztosítanak némi mozgásteret az íróknak. Az alfabetikus rend helyett O'Reilly talán másképpen is csoportosíthatta volna a címszavakat, az összetartozóként feltüntetett szócikkek esetében pedig jelezhetné volna címadással vagy szövegesen,

hogy mi is az összekötő kapocs. Mindezek talán hasznosabbak lehetnek volna, mint a könyv végén található – fapados szójegyzéknek beillő – kétoldalas tájékoztató tartalomjegyzék, ami abban segít eligazodnunk, hogy egy-egy téma, mint például a funkcionalizmus, mely fejezetben szerepel. Az egyes fejezeteket bevezető meghatározások és tartalmi vázlatok kétségtelenül hasznosak a szócikkek belüli, de nem a szócikkek közötti tájékozódás szempontjából.

A könyv tartalmával kapcsolatban jóval kevesebb kifogást emelhetünk, mint a szerkesztést illetően. Az egyes részmákat a szerző kiegyensúlyozottan tárgyalja. Minden kérdésnél rámutat a nehézségekre, az olvasó elé tárva a vitákat, etikai és módszertani dilemmákat. A szerző visszatérően reflektál az etnográfiai kutatást jellemző hatalmi helyzetre, a részvétel és a tereppel való azonosulás kérdéseire, több helyen érzékletesen mutat rá az etnográfiai adatfelvétel és elemzés, szövegírás szakaszos, „spirális”, hosszú időt igénylő folyamatára. Az író számos általános etnográfiai dilemmát mutat be, így többek között foglalkozik az adatközlők anonimitásának biztosítása és az ellenőrizhetőség kritériumának való megfelelés közötti feszültséggel vagy annak kérdésével, hogy a kutatás célját mi módon és milyen mélységben osszuk meg a beszélgetőtársakkal. A kötet erőssége, hogy O'Reilly a reflexivitást kiterjeszti az adatfelvételre, ráirányítva olvasói figyelmét annak fontosságára, hogy már a kérdésfeltevés pillanatától fogva tudatában kell lennünk saját helyzetünknek, meghatározottságainknak, és ezt a kutatás egész folyamata alatt fent kell tartanunk.

Mivel a szociológus szerző az etnográfiára elsősorban mint módszertanra tekint, az elméleti kérdéseknek kevesebb figyelmet szentel. Azok a fejezetek, amelyek címük alapján látszólag elméleti vagy tudománytörténeti kérdéseket tárgyalnak, valójában módszertanilag lesznek fontosak. A chicagói iskola és Malinowski tehát az etnográfiai módszer alkalmazásában, fejlesztésében betöltött szerepe miatt lehet külön szócikk tárgya, bemutatásuk így meglehetősen vázlatos, a fejezetek a

módszertani eredmények ismertetésére irányulnak. Hasonlóképpen a kötet legelméletibb fejezete – melyben O'Reilly az interpretivitás kérdésével foglalkozik, és melyben többek között elnagyoltan bemutatja a fenomenológiát és a hermeneutikát – azzal a következtetéssel zárul, hogy a filozófiának amolyan háttérmunkásnak kell maradnia az etnográfiaiban.

A módszertani jellegből következően a kötet számos adatfelvételi technikát definiál, mutat be, rendszerez. A finom fogalmi megkülönböztetések, melyeket a szerző a jegyzetek, az interjúk, a mintavételi technikák, a naplók, a kérdések és a fókuszcsoportok típusaira alkalmaz, nagyon hasznos kutatási segédletté válhatnak. A kötetben számos direkt tanács is szerepel, szinte minden fejezetben előfordul belőlük több-kevesebb. A tanácsok egy része meglehetősen általános jellegű, esetenként kissé banális is, néha azonban egészen specifikus. Előbbi kategóriába sorolom például a szerző intését, miszerint mindig lassan kezdjünk egy kutatást (19.), utóbbiba pedig az olyan tanácsokat, melyek szerint a legalkalmasabb jegyzetelési eszköz a terepen egy zsebméretű notebook (71.), vagy a legjobb, ha kilencven fokot zárunk be adatközlőnkkel az interjú alatt (129.).

A kötet egészének szempontjából kiemelendőnek tartom az etikai kérdések tárgyalását. A szerző külön fejezetet szentel a témának, melynek lezárásában ugyan mindössze arra jut, hogy általános elveket nehéz megfogalmaznunk, mégis érzékletesen rávilágít benne a kérdező és a válaszadó közötti hatalmi helyzetre, a kihasználás veszélyeire, a kutatói szándék elrejtésének elfogadhatatlan volta. Utóbbi elvből a kérdést külön tárgyaló fejezetben némi engedményt tesz, amennyiben a nyíltan vállalt kutatói szerep mellett az anyag hozzáférhetetlen lenne, vagy a terepmunkát végző kutató biztonsága másképp veszélybe kerülne. Ugyanakkor O'Reilly kifejti, hogy személy szerint az ilyen „militáns” jellegű kutatás távol áll tőle. Mindenesetre az etikai kérdéseknek egy aspektusa gyakran visszaköszön a műben: a terepen megismert emberek iránti kötelezettségeink, elköteleződéseink. A posztmodern

értékelésekor is ehhez az érvhez fordul, rámutatva, hogy a kérdező és nem a beszélő felé forduló etnográfia tulajdonképpen visszaél az adatközlők idejével, bizalmával. A kölcsönös bizalomban egyébként, az etikai dimenzió túlmutatóan, a kutatás minőségét garantáló tényezőt lát a szerző.

A mű egyik erőssége kétségtelenül a példatár, vagyis számos, etnográfiai kutatásra építő szociológiai, antropológiai esettanulmány bemutatása, az aktuálisan tárgyalt kérdéshez való kapcsolása. A szerző témájukat tekintve kifejezetten érdekesen tanulmányokat említ, mint Daniel Murphy bolí szarkákkal, Patricia Adler drogkereskedőkkel, Sue Estroff pszichátriai kezeltekkel, Jim Thomas rabokkal, Laud Humphreys homoszexuális szcénával, Sara Delamont közép-európai operaturizmussal, Nancy Scheper-Hughes szerverkereskedéssel vagy Lee F. Monaghan éjszakai klubéttel foglalkozó kutatása. Az egyes példákat O'Reilly több fejezetben is megemlíti, talán Scheper-Hughes kutatását a leggyakrabban (9, 47, 54, 58, 146, 199, 204.), de Lee F. Monaghan kutatása is előkelően sokat szerepel (11, 48, 62, 154, 195.) a kötetben. A szerkesztési problémákból adódóan az egyszer már bemutatott esettanulmányt a szerző fejezetenként kénytelen újra és újra, hosszabban-rövidebben minden alkalommal bemutatni, ami nagyon leterheli az olvasót. Emellett az újabb, kétségtelenül színes esettanulmányok mellett a szerző klasszikusokat kevésbé idéz, ami egy elsősorban oktatási segédanyagnak szánt, illetve a módszertani tájékozódást segítő bevezető könyvben talán kifogásolható. Malinowski, Paul Willis és Geertz írásaira mindenesetre több helyütt hivatkozik a szerző, de a nemek kutatása kapcsán Margaret Mead, Hortense Powdermaker és Ruth Benedict említésekor (68.) vagy W. H. R. Rivers expedíciójára hivatkozva (201.) kizárólag szekunder irodalmat ad meg.

A kötet minden hibája ellenére összességében jó bevezetést ad a néprajzi terepmunka módszertanába, megismertette az olvasókat annak távlataival és dilemmáival. Abban nem vagyok biztos, hogy a kötet a terepmunkát körülölgő misztikus ködöt minden tekintetben eloszlatná, de talán ez nem is

volt a szerző szándéka. A módszertan személyességét, a mester-tanítvány viszonyt O'Reilly saját élményeinek és tapasztalatainak gyakori felidézésével, a sokszor személyes, vállaltan szubjektív hangvétellel egyértelműen tovább élteti írásban is. Összességében úgy találok, hogy a magyar néprajztudomány szempontjából a kötet fontos lehet,

hisz magyar nyelven ilyen átfogó, kézikönyvként könnyen használható mű még nem jelent meg. A kötet olyan résztémákra és vonatkozásokra irányíthatja rá figyelmünk, melyeket a módszertani bevezető kurzusok keretében nem feltétlenül szoktak tárgyalni.

Bakos Áron

Az őslakosok kultúrája, őslakosok a kultúrában

Enikő Sepsi, Judit Nagy, Miklós Vassányi and János Kenyeres (ed.): Indigenous Perspectives of North America. A Collection of Studies. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne 2014. 540 old.

A tanulmánykötetben az amerikai őslakosság kultúrájával, történelmével, az őslakos alakjának a művészetekben való megjelenésével és az őslakosokat érintő politikai, társadalmi kérdésekkel foglalkozó írások kaptak helyet. A kötet módszertanilag és diszciplinárisan sokszínű tanulmányai az irodalomtudomány, a filmtudomány, a színháztudomány, a történettudomány, a néprajztudomány, a nyelvészet, a politológia, a filozófia, a neveléstudományok és a pszichológia tárgyköréit érintik. A könyvben szereplő harminchat közlemény (az előszó tévesen harmincötöt említ!) legnagyobb része angol nyelvű, de hét spanyol és négy francia nyelven írt cikk is helyet kapott.

A kötet terjedelme, a közlemények nagy száma miatt e helyen nem lehet célunk minden tanulmány bemutatása. Maguk a szerkesztők egyébként az előszóban ezt megteszik, röviden ismertetnek minden közölt írást. Jelen keretek között mindössze arra törekszünk, hogy a könyv általános ismertetésén túlmenően a néprajzi vonatkozásaik miatt fontosabb írásokra térjünk ki a szerkesztők írásai mellett.

A szerkesztők az írásokat négy, némileg eltérő hosszúságú fejezetben közlik. Az első fejezetben összesen öt olyan terjedelmesebb közlemény kap helyet, melyek témájukat, kérdésselvetésüket tekintve átfogóbb jellegűek. Néprajzi szempontból talán ez a legfontosabb fejezet. A határterületi témák közül e fejezetben szerepel Brian Ebel a

kanadai őslakosok nyelvi helyzetét, nyelvhasználatát statisztikai adatok alapján elemző, a nyelvek fennmaradásáért indított programokat bemutató, alapos tanulmánya. Hartmut Lutz a kanadai őslakos irodalom megjelenését, elterjedését lehetővé tevő és követő politikai, szellemi mozgásokat vizsgáló és Agustín Cadena az utóbbi egy évszázad mexikói szépirodalmát áttekintő, az *indígena* alakjára összpontosító írása kétségtelenül megkerülhetetlen a kortárs őslakos kultúra megértésének szempontjából. Nathan Kowalsky világos felépítésű írásában a hagyományos ökológiai tudás kérdését vizsgálja, a romantizálás és a szkeptikus viszonyulás paradoxonjaira világít rá, és az (anarcho) primitivista filozófiai irányzathoz fordulva a hagyományos ökológiai tudás társadalomkritikai potenciáljának fontosságát emeli ki. James W. Oberly az amerikai bennszülötteknek juttatott vadászati és halászati jogok természetét és történetét, illetve a tevékenységek ellenőrzésére létrehozott törzsközi indián szervezetek kialakulását, az önszervezés és jogvédelem metódusait, hatásait mutatja be.

A második fejezetben olyan tanulmányok szerepelnek, melyek a bennszülött alakjának ábrázolását elemzik különböző művészeti ágakhoz tartozó alkotásokban, illetve őslakos művészek kezdeményezéseit, munkásságát mutatják be.

A *Kultúra és identitás* című fejezet a tematikáját tekintve rendkívül vegyes, amit az írások